บทที่ 4

การฟ้อน

ในบทนี้จะนำการแสดงหมอลำกกขาขาวในช่วงที่สามารถสืบค้นได้คือประมาณ พ.ศ. 2515-2528 จากคำบอกเล่าของตัวศิลปินมาอธิบาย เริ่มต้นด้วยการแนะนำภาพรวมของการแสดง โดยจัดเรียงขั้นตอนการแสดงให้เห็นชัดเจนต่อจากนั้นจะได้วิเคราะห์ลึกลงไปถึงกระบวนการฟ้อนที่ปรากฏในการแสดงดังนี้

ลำดับการแสดง

ลำดับการฟ้อนในการออกแสดง

จำนวนท่าฟ้อน

การเคลื่อนไหวทางสรีระของร่างกายประกอบการฟ้อน

4.1 ลำดับการแสดง

ลำดับการแสดงลำกกขาขาวจากคำบอกเล่าของศิลปินสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นเตรียมความพร้อม

ขั้นทำการแสดง

ขั้นหลังจากแสดง

4.1.1 ขั้นเตรียมความพร้อม

หลังจากที่หัวหน้าคณะทำการตกลงเกี่ยวกับรายละเอียดการว่าจ้างและสถานที่ในการแสดงกับเจ้าภาพเรียบร้อยแล้วเมื่อถึงวันที่กำหนดนัดหมายหมอลำก็จะเดินทางไปสถานที่แสดง การเดินทางในสมัยนั้น (ประมาณ พ.ศ. 2500-2515) ที่การโทรคมนาคมยังไม่เจริญ หมอลำต้องใช้วิธีการเดินเท้าไปยังสถานที่แสดงโดยนำเครื่องแต่งกายของตัวเองใส่กระเป๋าแล้วสะพายไปส่วนเครื่องประกอบอื่น ๆ เช่น แคน โทน ก็ผลัดกันถือส่วนฉากซึ่งเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่มีขนาดใหญ่ และน้ำหนักมากก็จะใช้วิธีม้วนใส่ไม้ที่มีขนาดยาวกว่าแล้วแบก 2 คนหัวท้าย ผลัดเปลี่ยนกันเป็นช่วง ๆ

เมื่อเดินทางไปถึงหมู่บ้านที่จะทำการแสดงหากไปถึงก่อนเวลาที่จะทำการแสดงมาก เช่น แสดงตอนกลางคืนแต่เดินทางไปถึงตอนเที่ยง กลุ่มหมอลำก็จะแยกย้ายกันพักผ่อนอยู่บริเวณชายทุ่งที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านด้วยเหตุผลคือไม่ต้องการรบกวนเจ้าภาพเป็นเวลานานเกินไปจนเวลาประมาณ 17 นาฬิกาจึงจะเดินทางไปบ้านเจ้าภาพในขณะเดินทางเข้าหมู่บ้านมีการตีโทนเป็นจังหวะเพื่อเป็นสัญญาณบอกว่าหมอลำเดินทางมาถึงแล้ว อีกนัยหนึ่งก็เพื่อทำความเคารพ และขออนุญาตต่อเจ้าที่เจ้าทางด้วย

เมื่อถึงสถานที่ทำการแสดงหากเวทีที่ใช้แสดงเป็นเวทีแบบถาวรหัวหน้าคณะก็จะทำการตอกตะปูที่เตรียมมาเพื่อจับจองเป็นเจ้าของสถานที่ในบริเวณคู่เสาด้านหลังของเวที ส่วนผู้แสดงอื่น ๆ ก็จะช่วยกันจัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้ประกอบในการแสดง เช่น ฉาก ฯลฯ พอเวลาประมาณ 18.30 น. หมอลำก็จะเริ่มแต่งตัว แต่งหน้า ทำผม ให้เสร็จก่อนเวลา 20.30 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ต้องตั้งคายอ้อเพื่อบูชาครู และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก่อนที่จะเริ่มทำการแสดงในเวลา 21.00 น.

ในช่วง พ.ศ. 2515 เป็นต้นมาการเดินทางไปทำการแสดงของหมอลำมีการพัฒนามาใช้รถยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง ทำให้การเดินทางสะดวกและรวดเร็วขึ้น ทำให้หมอลำสามารถรับงานในท้องถิ่นที่ไกล ๆ ได้

4.1.2 ขั้นทำการแสดง

หลังจากที่หมอลำแต่ละคนตั้งคายอ้อเรียบร้อยแล้วก็จะเริ่มทำการแสดงในขั้นทำการแสดง สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

1. ช่วงกล่าวนำ
2. ช่วงดำเนินเรื่อง
3. ช่วงสรุปอำลา

1. ช่วงกล่าวนำ

การแสดงในช่วงนี้เริ่มจากหัวหน้าคณะหรือผู้แสดงชายที่อาวุโสจะกล่าวทักทายผู้ชมหลังฉาก โดยจะแนะนำชื่อคณะหมอลำ และกล่าวทักทาย ดังนี้

"สวัสดีครับพ่อแม่พี่น้อง พ่อลุง แม่ป้า คุณตา คุณยาย ที่เคารพรักมื้อนี้ (วันนี้) พวกเราชาวคณะ ส. จันทราภิรมย์ศิลป์ ได้นำทีมงานหมอลำกกขาขาวมาแสดงที่บ้านของเจ้าภาพเพื่อให้พ่อแม่พี่น้องได้รับชมในค่ำคืนวันนี้ สำหรับตอนนี้ได้เวลาสามทุ่มตรง หมอลำกะสิ (ก็จะ) ได้ทำการแสดงให้พ่อแม่พี่น้องได้รับชม ก่อนจะทำการแสดงทางคณะก็จะปล่อยการแสดงเต้นระบำให้พ่อแม่พี่น้องได้รับชมหลังจากนั้นก็จะเป็นการแสดงในท้องเรื่องสังข์ศิลป์ชัยต่อไป"

และโอกาสนี้ขอเชิญพ่อแม่พี่น้องพบกับการเต้นระบำของพวกเราชาวคณะ ส. จันทราภิรมย์ศิลป์ ได้แล้วครับ

จากนั้น ก็จะมีการร้อง เอ้าเฮ เอ้าเฮ้ เอ้าเฮ้ 3 ครั้ง คล้ายกับการออกแขกในการแสดงลิเก แล้วดนตรีก็จะบรรเลงลายมโหรีผู้แสดงก็จะออกมาฟ้อนในท่าต่าง ๆ โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อในหัวข้อที่ 4.2 การแสดงช่วงนี้ใช้ผู้แสดงหญิงไม่ต่ำกว่า 3 คน ใช้เวลาในการแสดงประมาณ 10 นาที (บวร แก้วแสนไชย, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2542)

ข้อมูลข้างต้นเป็นข้อมูลของหมอลำกกขาขาวในยุคแรก เมื่อประมาณ พ.ศ. 2500 ความแตกต่างของหมอลำกกขาขาวในยุค พ.ศ. 2500 กับพ.ศ. 2515 คือ การแสดงระบำ ซึ่งในยุคหลังมีการพัฒนาจากระบำมาเป็นการเต้นแบบหางเครื่องในวงดนตรีลูกทุ่งมีการร้องเพลงประกอบ เช่น เพลงแตงเถาตายของไวพจ์ เพชรสุพรรณ เป็นต้น มีการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายประกอบการเต้นประกอบแต่ละเพลง เรียกการแสดงช่วงนี้ว่า "เต้นโชว์" ใช้เวลาในการแสดงช่วงนี้ประมาณ 1 ชั่วโมง ถึง 1 ชั่วโมงครึ่งเป็นอย่างมาก

การแสดงในช่วงนี้จะจบลงด้วยผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะจะกล่าวอยู่หลังฉากว่าสมควรแก่เวลาที่จะต้องลำเป็นเรื่องกันแล้ว จากนั้นก็จะเริ่มการแสดงในช่วงที่ 2 ต่อไป

2. ช่วงดำเนินเรื่อง

หัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโสจะกล่าวนำก่อนโดยกล่าวถึงเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อจะนำผู้ชมให้คล้อยตามเพื่อชมการแสดงลำเป็นเรื่อง เช่น

"เอาหล่ะครับนี่ก็ดึกมาแล้วก็จะขอพักการเต้นโชว์ หรือระบำไว้เท่านี้ก่อน อันดับต่อไปก็จะขอนำท่านพ่อแม่พี่น้องรับชมการแสดงเป็นเรื่องราวในท้องเรื่องสังข์ศิลป์ชัย"

สังข์ศิลป์ชัยเป็นนวนิยายเก่าแก่ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ลูกหลานที่เกิดได้ใหญ่มาในทุกวันนี้ก็คงสิบ่อ (จะไม่) เคยเห็น

สังข์ศิลป์ชัย มีบ๋ี ตลก เฮฮา โศก มื้อนี้ (วันนี้) แนวได๋ (สิ่งใด) ที่พ่อแม่พี่น้อง บ่อเคย (ไม่เคย) เห็นก็จะเคยเห็นละครับ มีทั้งงูซวง ยักษ์ขินี ยักษ์กันดาร ตีวงล้อมเข้ามาครับ ลูกหลานกะสิ (ก็จะ) ตัดเอาบ่อนที่ (ตรงที่) สนุก ๆ ละครับมานำเสนอให้พ่อแม่พี่น้องได้รับชม ณ โอกาสที่ขอเชิญพ่อแม่พี่น้องพบกับพญากุศราชได้เลยครับ (ลำดับการแสดงต่อไปผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างการแสดงของพญากุศราช ซึ่งเป็นขนบที่ผู้แสดงทุกคนยึดปฏิบัติในการแสดงแต่ละครั้ง)

จากนั้นผู้แสดงเป็นพญากุศราชก็จะลำอยู่ในฉากโดยมีใจความว่า

สาธุเด้อข้าขอนบนอบนิ้วเหนือเกตุเกศา ตัดเอาตอนย่อ ๆ ขอให้สู่ฟัง
ผมสิลำในเรื่องศิลป์ชัยบั้นบ่อน ตัดเอาตอนย่อ ๆ พอให้สู่พัง
หนังสือมีอยู่ตู้แปดหมื่นพระธรรมขันธ์ ตัดเอาเป็นตอน ๆ บ่อนพอฟังได้
ผมสิไปไขในเรื่องนิทานเดิมเริ่มเก่า ผมสิชักเรื่องเค้ามาเว้าสู่ฟัง
หากมันผิดพลาดพลั้งคืนชีพหนีหลัก บางทีดูบ่อทันคักให้ช่วยเติมเอาบ้าง
บ่อนบ่อดีให้เจ้าโยนลงส่าง อย่านินทาป้อยด่ากันเด้อ
บ่อนสนุกเฮฮาบ่อกันโดนกะสิพ่อ ให้รอก่อนท่านผู้ฟัง

ในการลำอยู่หลังฉากนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องลำทุกครั้ง ส่วนใหญ่จะใช้ลำในครั้งแรกที่ผู้แสดงคนนั้น ๆ จะออกมาแสดงด้านหน้าเวทีเท่านั้น หลังจากสัมภาษณ์ศิลปินหลายท่านไม่สามารถหาคำตอบได้ว่าลำลักษณะนี้เรียกว่าอะไร ซึ่งในหมอลำเพลินเรียกลำในลักษณะนี้ว่า "ลำเปิดผ้ากั้ง" ส่วนในหมอลำกกขาขาวผู้วิจัยจะขอใช้คำว่า "ลำเปิดตัว" ทั้งนี้เพื่อง่ายต่อการศึกษา

เมื่อลำจบกลอนแล้วผู้แสดงเป็นพญากุศราชก็จะเดินออกมาด้านหน้าเวทีตรงกลาง กล่าวสวัสดีผู้ชมแล้วก็ลำแนะนำตัวเองว่ารับบทบาทเป็นใครทำอะไรอยู่ และจะไปไหน รวมทั้งต้องมีหน้าที่กล่าวถึงเรื่องราวในวรรณคดีตั้งแต่แรกพอสังเขป เนื่องจากในการศึกษาพบว่าหมอลำกกขาขาวนิยมเริ่มแสดงตั้งแต่ตอนที่พญากุศราชเริ่มคิดถึงน้องสาวแล้วจะให้ท้าวทั้งหกออกไปติดตาม

เพราะฉะนั้นในช่วงที่ผ่านมาพญากุศราชต้องมีหน้าที่ เล่าย้อนไปเพื่อให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจในการชมการแสดงได้ง่ายขึ้น

การลำในช่วงที่สองเรียกการลำลักษณะนี้ว่าลำร่าย ซึ่งหมายถึง การลำบรรยายเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในท้องเรื่อง

ส่วนการลำในช่วงที่สาม คือ การลำตอนไป การลำลักษณะนี้จะลำตอนที่ผู้แสดงจะเดินทางไปที่ใดที่หนึ่งจะมีการลำลักษณะนี้ก่อน

จากนั้นดนตรีก็จะบรรเลงเพลงลายสังข์ศิลป์ชัยพญากุศราชก็จะฟ้อนโดยไม่มีการกำหนดท่าฟ้อนไว้เป็นแบบแผน พญากุศราชจะฟ้อนอยู่สักครู่ ประมาณ 2 นาทีก็จะค่อย ๆ ขยับใกล้ทางเข้าแล้วจะหายเข้าไปหลังฉาก* ในที่สุด

จากการศึกษาสามารถนำลำดับการแสดงในช่วงดำเนินเรื่องเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

ขนบการแสดงหมอลำกกขาขาว

ลำเปิดตัว (อยู่หลังฉาก)

↓

ลำร่าย (อยู่หน้าเวที)

↓

พูดแนะนำตัวหรือดำเนินเรื่อง

↓

ลำตอนไป

↓

ฟ้อน

↓

เข้าฉาก

---

* ศิลปินหมอลำจะใช้คำว่าเข้ามุ้ง เข้าม่าน

ตามแผนผังข้างต้นพบว่าหมอลำกกขาขาวมีขนบในการแสดงที่มีความคล้ายคลึงกับหมอลำประเภทอื่น เช่น หมอลำเพลิน หมอลำหมู่อย่างมาก พบว่าในการแสดงแต่ละครั้งจะให้ความสำคัญกับการเปิดตัวผู้แสดงครั้งแรกมาก โดยการให้ผู้แสดงลำอยู่หลังฉากไม่ให้ผู้ชมเห็นตัวผู้แสดงเป็นการเรียกร้องความสนใจให้ผู้ชมมีใจจดจ่อที่จะรอดูเจ้าของเสียงนั้นว่ามีรูปร่าง หน้าตาหล่อเหลาหรือสวยงามเพียงไร เมื่อลำจบกลอนผู้แสดงก็จะเดินออกมาหน้าเวทีสวัสดีท่านผู้ชมแล้วก็จะลำกลอนใหม่ หลังจากที่ลำเปิดตัวในลักษณะนี้แล้วในคราวออกมาแสดงครั้งต่อไปจะลำเปิดตัวอีกหรือไม่ขึ้นกับก็ได้ตามความพอใจของผู้แสดงเองหากไม่ลำเปิดตัว เมื่อถึงบทตัวเองก็เดินออกมาหน้าเวทีได้เลย

ในการแสดงลำกกขาขาวในแต่ละครั้งส่วนใหญ่จะทำการแสดงจนจบเรื่องหากคำนวนดูแล้วว่าเวลาไม่พอก็จะมีการรวบรัดและตัดบทของฉากนั้น โดยใช้กลอนลำบรรยายตัดบท ตัวอย่าง เช่น

ในขณะที่สังข์ศิลป์ชัยสีโห สังข์ทอง เดินทางไปติดตามอาแล้วพบกับด่านต่าง ๆ จึงเกิดการสู้รบหากในการสู้รบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพลี่ยงพล้ำถึงขั้นเสียชีวิตก็จะดำเนินเรื่องต่อไปแต่หากไม่ถึงขั้นเสียชีวิตหรือเสียชีวิตแล้วฟื้นขึ้นมาแล้วยอมแพ้ต่อสังข์ศิลป์ชัยและพี่ทั้งสองก็จะมีการรวบรัดเพื่อไม่ให้เกิดความยืดเยื้อ โดยใช้การลำ เช่น

มาจักโจ๊ะบทบั้นขินีไจ้หนี่ก่อนกับว่าตอนหน้าพุ้นสิมีบั้นใหม่มาละนา
มาจักโจ๊ะบทบั้นกันดานไจ้หนี่ก่อนกับว่าตอนหน้าพุ้นถ้ำฟังบั้นใหม่มา
โจ๊ะบทบั้นผีสางตายไว้หนี่ก่อนฟังเอาตอนหน้านั้นสิมีบั้นใหม่มา
มายุติบทบั้นเจียงคำไจ้หนี่ก่อนจับเอาตอนหนาพุ้นสิมีบั้นใหม่มา

ทั้งสี่กลอนลำข้างต้นส่วนใหญ่จะใช้คำพูดเดียวกันแต่ต่างกันตรงที่กล่าวถึงตัวละครตัวใด แต่ทั้งนี้ความหมายโดยรวมก็คือ

“จะหยุดเรื่องของ (ตัวละคร) ไว้เพียงเท่านี้ก่อน เอาไว้ตอนหน้าจะมีเรื่องมานำเสนอใหม่”

3. ช่วงสรุปลำลา

หลังจากที่ดำเนินการแสดงมาจนถึงเวลาประมาณ 06.00 น. หัวหน้าคณะหรือผู้แสดงชายคนใดคนหนึ่งเป็นผู้กล่าวสรุปถึงเรื่องราวที่แสดงมาให้ข้อคิดเตือนใจกับผู้ชมโดยยึดหลักธรรมของพุทธศาสนาเป็นหลัก จากนั้นก็อวยพรให้ผู้ชมทุกท่านเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาของตัวเองโดยสวัสดิภาพแล้วก็มีการลำลาโดยผู้แสดงที่เป็นพระเอกหรือนางเอกก็ได้ ส่วนใหญ่จะให้ผู้แสดงที่อยู่ในฉากสุดท้ายเป็นผู้ลำลา

ในกลอนลำลาก็จะเป็นการพรรณนาเกี่ยวกับการจากการพรากกันด้วยความรัก เมื่อเวลาไกลกันก็อย่าลืมโอกาสหน้าถ้าได้ทำบุญร่วมกันก็คงได้มาพบกันอีก เช่น กลอนลำลาของหมอลำบุญเพ็ง ไผ่ผิวชัย ที่หมอลำกกขาขาวนิยมนำมาลำลามีใจความดังนี้ (หนูทิพย์ กาบับพา, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2541)

เหมิดกระบวนลำแล้วสิลำล่องลาลง
แถวคนมาเลาะหุ้มซุมซอพ่อแม่
มื้อนี้บุญเลิกแล้ว ฮ้างอย่าลาปละ
นางสิไลไปซ้ำลำลงแล้วย่าง
ขอลาเป้นปูถ่ายเวที
อย่าได้ถอนถกกิ้ม เพพังม้างง่าย
นางสิพลัดพรากเว้นไกลจากกันหนี
ลาเด้อครูอาจารย์เจ้าครูบาญาท่าน
ขอให้บุญส่งผู้ ขึ้นสู่เมืองสวรรค์
ทังผู้สาวผู้เฒ่า สาวงามให้ค่อยอยู่
เป็นเวลาสมควรส่วนนางสิลาแล้ว
ทังเฒ่าแก่ทุกซั้น กำนันพร้อมพร่ำบุน
ไปคนทางไป-มันคราวนี้
ลาเด้อ ปางข่างคุ้ม ซุมแน่นบ่าวจี
ค่อยอยู่ดีเด้อผามบ่อนลำยืนฟ้อน
ลาทังไฟสว่างจ้า ตาน้องส่องเห็น
ค่อยอยู่ดีเด้อคนพังลำข้า
ให้ค่อยสุขอยู่สร้างสบายบ้างคู่ซู่องค์
ไผคือกันเด้อนาย อยู่สบายหายเอ้า
หนูขอลาจากแล้ว สูเจ้าค่อยอยู่ดี
บุญมี...เออ...เอ้ย

เมื่อเสียงลำลาจบลงก็แสดงว่าการแสดงหมอลำในครั้งนั้นก็เสร็จสิ้นลงแล้วผู้ชมก็เดินทางกลับบ้าน ส่วนหมอลำก็เก็บของเพื่อเดินทางต่อไป

4.1.3 ขั้นหลังจากแสดง

เมื่อการแสดงเสร็จสิ้นลงหมอลำก็จะล้างหน้า อาบน้ำ เก็บข้าวของส่วนตัว หมอลำคนใดที่ทำธุระส่วนตัวเสร็จก่อนก็จะเริ่มเก็บฉากและอุปกรณ์การแสดงต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่พร้อม หากการแสดงในครั้งนั้นใช้เวทีแบบถาวรในการแสดงหัวหน้าคณะก็จะทำการถอนตะปูที่ตอกไว้เพื่อตอนมาถึงเมื่อเรียบร้อยแล้วก็เดินทางต่อไป

4.2 การฟ้อนในการแสดง

ในการแสดงลำกกขาขาวสิ่งสำคัญที่แสดงถึงความเป็นหมอลำกกขาขาวก็คือผู้แสดงและการฟ้อนของพระเอก ซึ่งจัดอยู่ในขั้นตอนที่ 5 ของการออกแสดง 1 ฉาก (ดูขนบการแสดงหน้า 69) การฟ้อนของพระเอกในหมอลำกกขาขาวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการแสดง การฟ้อนจะเป็นไปในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือจะต้องมีการฟ้อนพร้อมกันในการออกแสดงในแต่ละฉาก การฟ้อนในการออกแสดง 1 ฉากไม่จำเป็นจะต้องฟ้อนครบตามกระบวน การฟ้อนในแต่ละครั้งจะขึ้นอยู่กับข้อตกลงของผู้แสดงที่ตกลงกันว่าจะใช้ท่าอะไรในการฟ้อนในฉากนั้น ๆ

4.2.1 ลำดับขั้นตอนในการฟ้อน

ลำดับขั้นตอนในการฟ้อนจากที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์รับชมการสาธิตพร้อมทั้งฝึกหัดการฟ้อนหมอลำกกขาขาวจากคุณแม่หนูทิพย์ กาบับพา พบว่า การฟ้อนจะเริ่มต้น ดังนี้

1. ท่าม้ากระทืบโรง โดยจะกระทืบเท้าเป็นจังหวะพร้อมกับการขึ้นทำนองดนตรี มือทั้งสองล้วงกระเป๋า

2. ท่าเดินข้วงเดินต่อเนื่องจากท่าม้ากระทืบโรงออกมาด้านหน้าเวทีแล้วมาหยุดลำตรงกลางเวที พอลำจบดนตรีเริ่มบรรเลง เริ่มปฏิบัติท่า 1 และ 2 ใหม่

3. จากนั้นทำท่าฟ้อนสินไช ประมาณ 3-4 เที่ยว

4. ต่อเนื่องจากท่าฟ้อนสินไช ปฏิบัติท่ายูงรำแพนเฉียงตัวทางซ้ายและขวาข้างละ 1 ครั้ง

5. ท่าฮอนมือต่อเนื่องจากท่ายูงรำแพน ค่อย ๆ นั่งลง

6. ปฏิบัติท่าเตี้ยเนิ้ง ซ้ายและขวา แล้วปฏิบัติท่าฮอนมือยืนขึ้นแล้วทำท่าเดินข้วงเข้าหลังเวที

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถเขียนเป็นแผนผังเพื่อให้ทำความเข้าใจง่ายขึ้นดังนี้

---

*การออก, ทางออก หมายถึง การเดินทางจากหลังเวทีสู่ด้านหน้าเวที

การเข้า, ทางเข้า หมายถึง การเดินทางจากบริเวณหน้าเวทีเข้าหลังเวที

4.2.2 การใช้เวที

ไม่มีการกำหนดไว้เป็นแบบแผนเกี่ยวกับทางออก-เข้า แต่เป็นข้อปฏิบัติว่าถ้าออกทางฝั่งขวาจะนิยมเข้าทางฝั่งซ้าย ถ้าออกทางฝั่งซ้ายจะเข้าทางฝั่งขวา (ฉวีวรรณ ดำเนิน, สัมภาษณ์)

- การเดินออกของผู้แสดงหากผู้แสดงออกทางฝั่งซ้ายก็จะเป็นการเดินวนซ้ายแล้วเข้ามานั่งเตียง

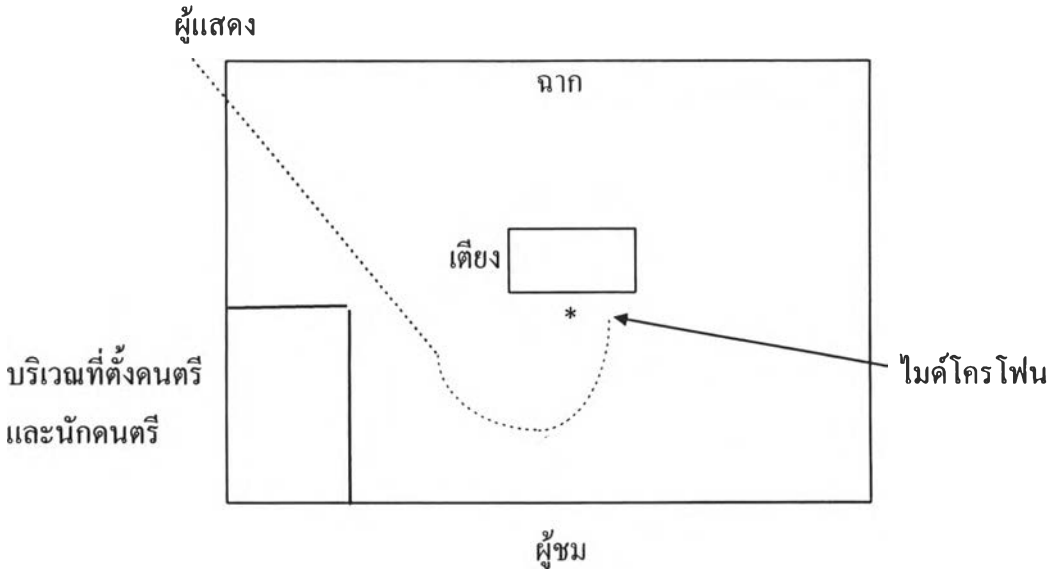

- การฟ้อนด้านหน้าเวที ส่วนใหญ่จะใช้เวทีส่วนหน้าเป็นที่สำหรับฟ้อน หลังจากฟ้อนจนกระบวนท่าแล้วก็จะเดินเข้าทางด้านฝั่งขวา

4.2.3 การแปรแถวหรือการแปรขบวนในขณะฟ้อน

จากการสัมภาษณ์จากท่านผู้รู้หลายท่านสรุปได้ว่าในการแสดงหมอลำกกขาขาวไม่มีการแปรขบวนที่เป็นขั้นตอนและซับซ้อนแต่ประการใด มีการเดินประกอบจังหวะและทำนอง มีการเดินตรงไปข้างหน้าพร้อมกัน และเดินลงพร้อมกันทั้งสามคน ในบางครั้งก็หยุดฟ้อนอยู่กับที่ใช้วิธีการบิดตัวซ้ายขวา และการเตะเท้าแทนการเดิน ต่อจากนั้นก็จะมีเดินเป็นวงกลมในลักษณะที่เป็นขบวนสามารถเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

<u>แผนผังการแปรแถวของหมอลำกกขาขาว</u>

1. เดินขึ้น-ลง

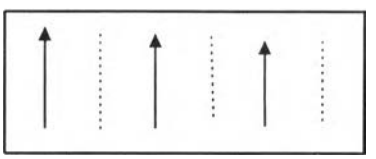

2. การฟ้อนอยู่กับที่เป็นแถวหน้ากระดาน

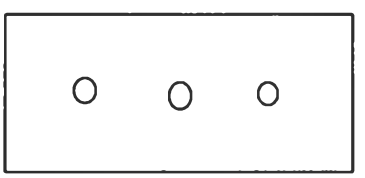

3. การเดินวนเป็นวงกลม

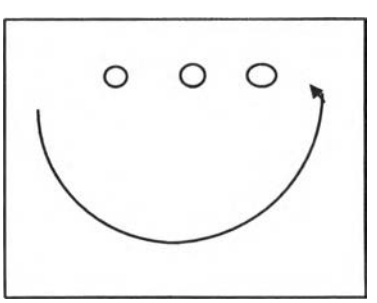

จากการศึกษาการฟ้อนกกขาขาวจากศิลปินหมอลำผู้วิจัยสามารถบันทึกภาพการฟ้อนโดยยึดหลักทางด้านนาฏศิลป์ไทย บันทึกการฟ้อนของศิลปินหมอลำกกขาขาว จำนวน 4 ท่าน ดังนี้

1. ภาพการฟ้อนของคุณแม่เคน แก้วแสนไชย ผู้แสดงหมอลำกกขาขาว คณะ ส จันทราภิรมย์ศิลป์

2. ภาพการฟ้อนของคุณแม่ทองเพชร ไชยยา ผู้แสดงลำกกขาขาว คณะ ช วาทะศิลป์

3. ภาพการฟ้อนของคุณแม่หนูทิพย์ กาบับพา ผู้แสดงหมอลำกกขาขาว คณะ ช วาทะศิลป์

4. ภาพการฟ้อนของคุณยวนใจ เพชรสงคราม ผู้แสดงหมอลำกกขาขาว คณะ ช วาทะศิลป์

ภาพถ่ายที่จะนำเสนอต่อไปเป็นภาพการฟ้อนของศิลปินแต่ละท่านการฟ้อนของศิลปินแต่ละท่านทราบว่าการฟ้อนหลายท่าได้สูญหายไป เนื่องจากศิลปินที่สาธิตการฟ้อนได้เลิกแสดงหมอลำไปเมื่อประมาณสิบกว่าปีที่ผ่านมา และก็ไม่ได้สนใจที่จะจดจำเพื่อถ่ายทอดอีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตามท่าฟ้อนหลายท่าที่ศิลปินแต่ละท่านยังจำได้เมื่อทำการสาธิตก็พบว่าเป็นท่าที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาก แต่ละท่านก็ใกล้เคียงกันโดยจะนำเสนอดังนี้

ภาพที่ 8 แสดงท่า ม้ากระทืบโรง

สังเกตดูลักษณะการล้วงกระเป๋าที่จะสอดเฉพาะนิ้วหัวแม่มือเกี่ยวกับปากกระเป๋าเท่านั้น

สาธิตการฟ้อนโดย นางเคน แก้วแสนไชย อดีตหมอลำกกขาขาว คณะ ส จันทราภิรมย์ศิลป์ บ้านหนองตาไก้ ต.สีแก้ว อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

บันทึกภาพโดย นายสุขสันติ แวงวรรณ

เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542

หมายเหตุ ผู้สาธิตพยายามที่จะแต่งกายให้เหมือนกับแสดงจริงมากที่สุดแต่เนื่องจากเครื่องแต่งกายของจริงได้สูญหายไปหมดแล้ว จึงพยายามหาเสื้อผ้าที่ใกล้เคียงมาแต่งเพื่อให้ดูใกล้เคียงกับของจริงมากที่สุด

ภาพที่ 9 แสดงท่าม้ากระทืบโรงด้านข้าง

ภาพที่ 10 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัย ในลักษณะจีบมือขวาสูง

ภาพที่ 11 แสดงลักษณะท่าฟ้อนศิลป์ชัย ในลักษณะตั้งวงมือขวาสูง

ภาพที่ 12 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยในลักษณะตั้งวงมือขวาสูง ภาพถ่ายด้านข้าง

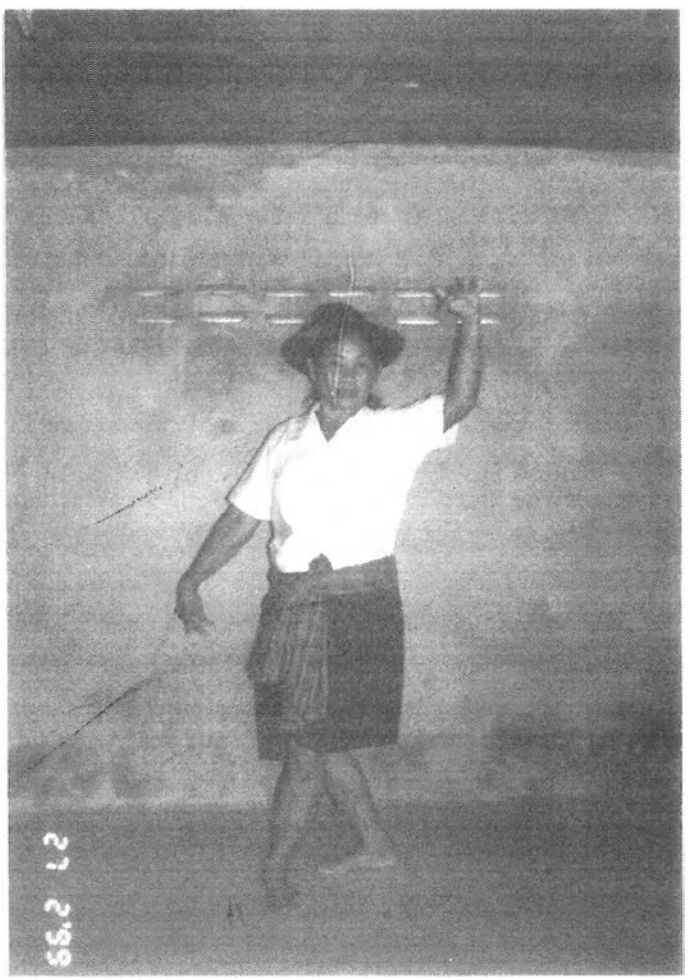

ภาพที่ 13 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยฝั่งตรงข้ามกับท่าแรกในลักษณะจีบมือซ้ายสูง

ภาพที่ 14 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยในลักษณะตั้งวงมือซ้ายสูง

ภาพที่ 15 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัย ในลักษณะจีบมือขวาสูง สังเกตข้อแตกต่างจาก
ท่าที่ผ่านมาคือมีการยกขาขวาขึ้นมาด้านหน้าสูงจากพื้นอย่างชัดเจน

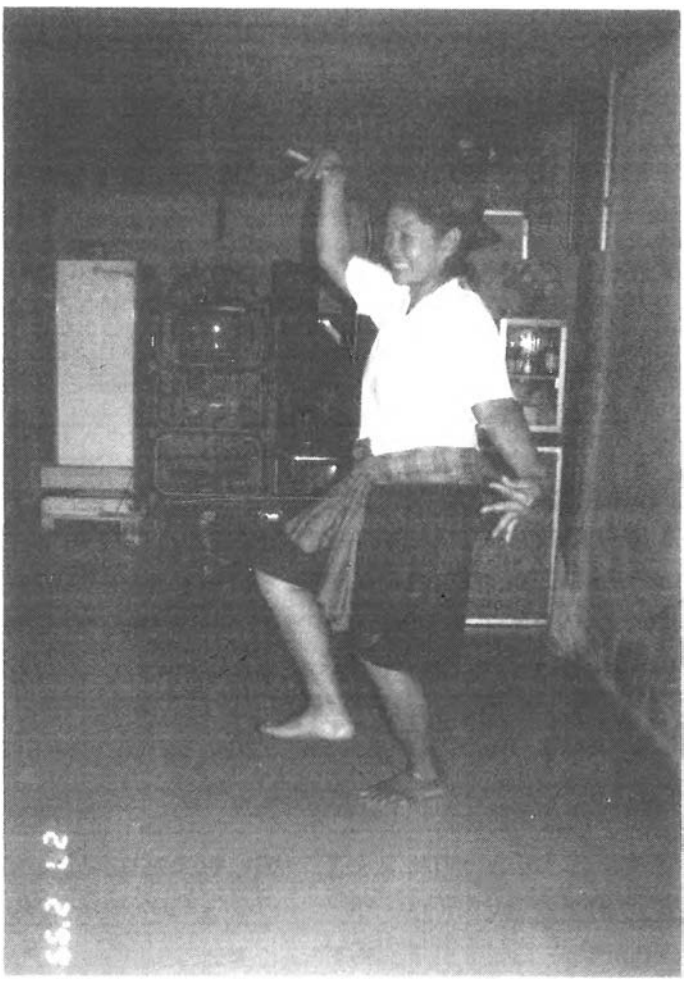

ภาพที่ 16 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยในลักษณะจีบมือขวาสูง ภาพถ่ายด้านข้าง

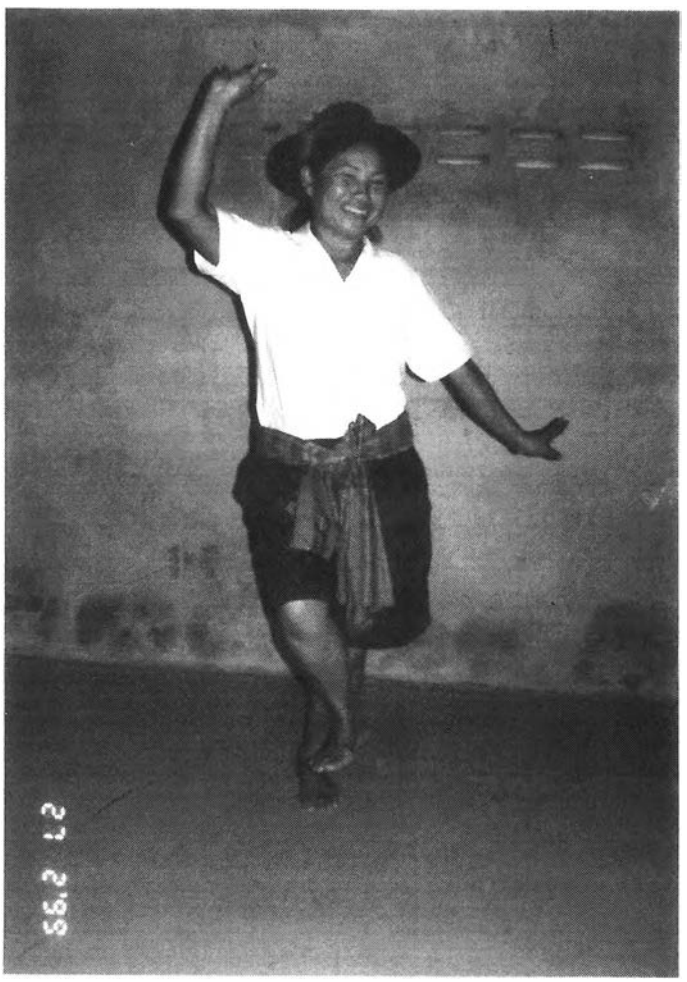

ภาพที่ 17 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยในลักษณะตั้งวงมือขวาสูง

การฟ้อนของคุณแม่เคน แก้วแสนไชย จากการสัมภาษณ์แล้วทราบว่าจำนวนท่าฟ้อนของหมอลำกกขาขาวคณะ ส จันทราภิรมย์ศิลป์ มีจำนวน 3 ท่า คือ

1. ท่าม้ากระทืบโรง
2. ท่าฟ้อนศิลป์ชัย แบบที่ 1
3. ท่าฟ้อนศิลป์ชัย แบบที่ 2

ภาพที่ 18 แสดงท่าม้ากระทืบโรง

สาธิตการฟ้อนโดย นางทองเพชร ไชยยา หมอลำกกขาขาวคณะ ช วาทะศิลป์
บ้านกระเดื่อง ต.ป่ามะนาว อ.บ้านฝาง จ.ขอนแก่น
บันทึกภาพโดย นายสุขสันติ แวงวรรณ
เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542

ภาพที่ 19 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยในลักษณะตั้งวงมือซ้ายสูง

ภาพที่ 20 แสดงท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด

หมายเหตุ เนื่องจากว่าสุขภาพของท่านไม่ค่อยแข็งแรงจึงไม่สามารถสาธิตการฟ้อนโดยสมบูรณ์ได้

จากการศึกษาการฟ้อนของคุณแม่ทองเพชรพบว่ามีการฟ้อนอยู่เพียง 3 ท่า คือ

1. ท่าม้ากระทืบโรง
2. ท่าฟ้อนศิลป์ชัย
3. ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด

ภาพที่ 21 แสดงท่าม้ากระทืบโรง

สาธิตการฟ้อนโดย นางหนูทิพย์ กาบับพา อดีตหมอลำกกขาขาว คณะ ช วาทะศิลป์
บ้านกระเดื่อง ต.ป่ามะนาว อ.บ้านฝาง จ.ขอนแก่น
บันทึกภาพโดย นายสุขสันติ แวงวรรณ
เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542

ภาพที่ 22 แสดงท่าเดิน เป็นลักษณะการเดินตามจังหวะ เดินขึ้นหน้า 4 จังหวะ และลงหลัง 4 จังหวะ มือทั้งสองข้างปล่อยข้างลำตัว ปล่อ.ยแขนให้ส่ายไปโดยอิสระ

ภาพที่ 23 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยในลักษณะมือขวาตั้งวงบน

ภาพที่ 24 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิดในลักษณะตั้งวงบนทั้งสองมือ

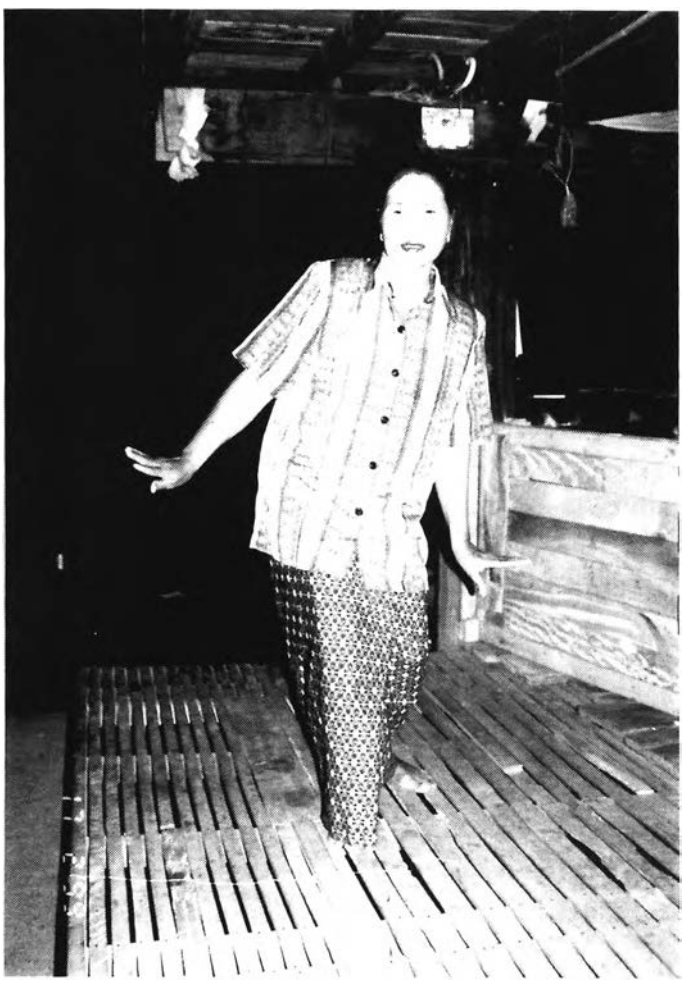

ภาพที่ 25 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด ในลักษณะตั้งวงล่างทั้งสองมือ

ภาพที่ 26 แสดงท่าเดินข้วง เป็นลักษณะการเดินเป็นเส้นโค้งแล้วเขย่าเท้าพร้อมกับยกสะโพกตามจังหวะ

จากการศึกษาท่าฟ้อนของคุณแม่หนูทิพย์ เนื่องจากระยะเวลาที่เลิกแสดงนานมาแล้ว ทำให้ความจำเกี่ยวกับท่าฟ้อน ตกหล่นไปบ้างแต่จากการสาธิตในครั้งนี้พบว่ามีท่าฟ้อนทั้งหมด 6 ท่า ดังนี้

1. ท่าม้ากระทืบโรง
2. ท่าเดิน
3. ท่าฟ้อนศิลป์ชัย
4. ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด
5. ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิดแบบนั่ง
6. ท่าเดินข้วง

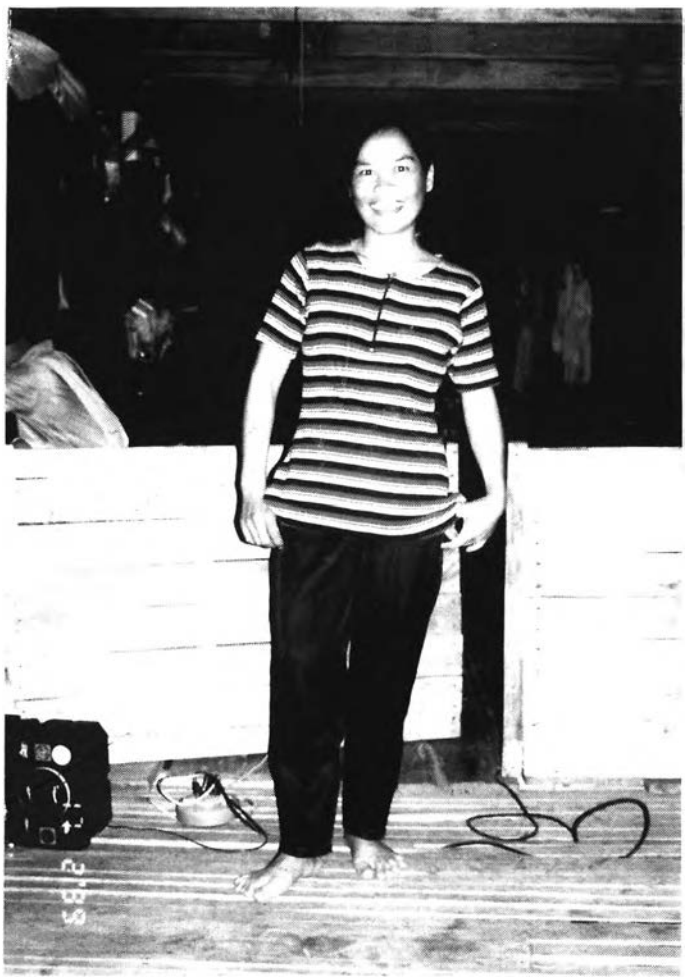

ภาพที่ 27 แสดงท่าม้ากระทืบโรง

สาธิตการฟ้อนโดย นางยวนใจ เพชรสงคราม อดีตหมอลำกกขาขาว คณะ ช วาทะศิลป์
บ้านกระเดื่อง ต.ป่ามะนาว อ.บ้างฝาง จ.ขอนแก่น
บันทึกภาพโดย นายสุขสันติ แวงวรรณ
เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542

ภาพที่ 28 แสดงท่าเดิน สังเกตดูลักษณะมือในท่านี้ยังล้วงกระเป๋าอยู่ซึ่งแตกต่างจากคุณแม่หนูทิพย์ ซึ่งเป็นหมอลำในสมัยเดียวกัน

ภาพที่ 29 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัย สังเกตการม้วนมือมีความแตกต่างคือ
จะม้วนมือออกทีละมือ ถ้ามือขวาตั้งวงมือซ้ายก็จะจีบ

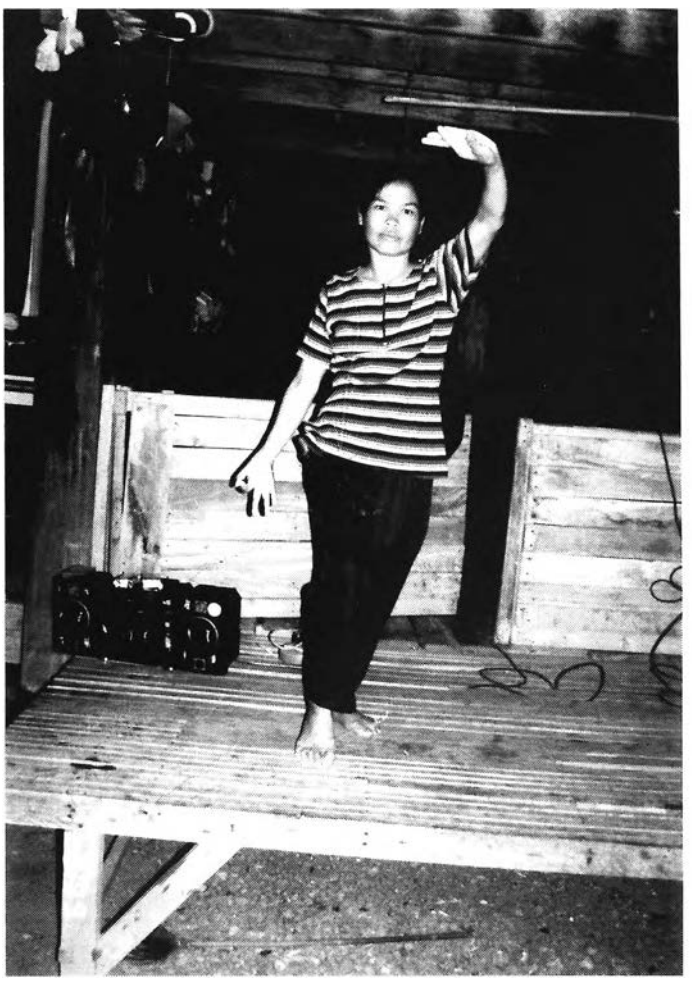

ภาพที่ 30 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัย ในลักษณะมือซ้ายตั้งวงมือขวาจีบ

ภาพที่ 31 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด จากการสาธิตในท่านี้พบว่า
ในขณะฟ้อนจะมีการบิดเข่าไปมา ซ้ายขวาอย่างรุนแรง

ภาพที่ 32 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิดในลักษณะนั่งหันตัวไป
ด้านข้างอย่างเต็มตัว

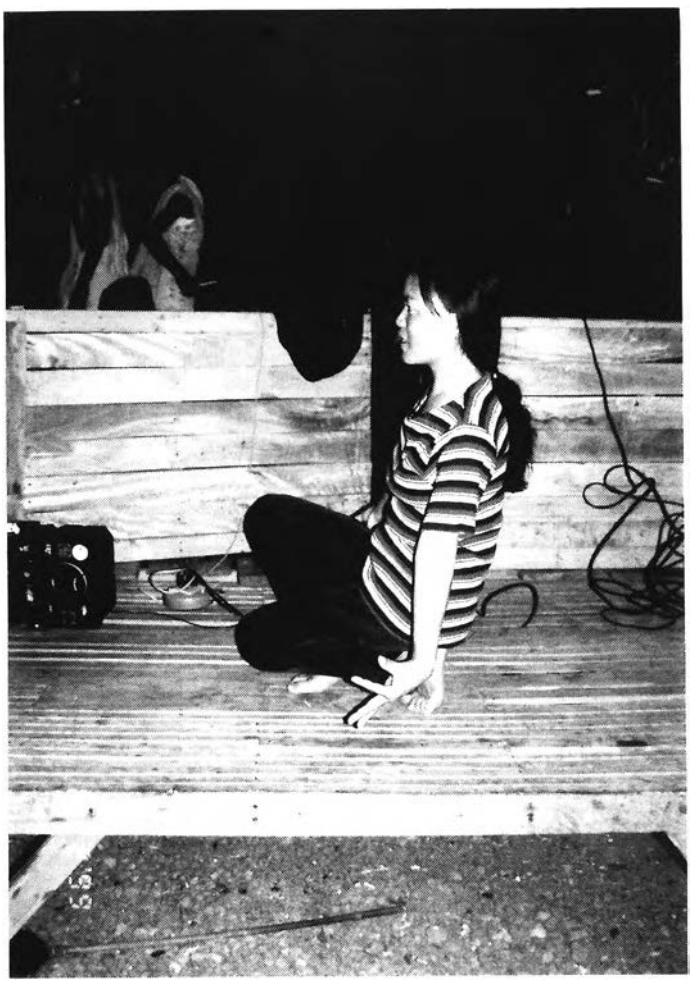

ภาพที่ 33 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด ในลักษณะจีบมือล่าง

ภาพที่ 34 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด ในลักษณะยืนแต่บิดตัว
ไปฝั่งซ้ายและขวา โดยมีเท้ายืนเป็นหลักเหมือนเดิม

ภาพที่ 35 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิดหน้าตรงแต่ผู้วิจัยถ่ายภาพ
ด้านข้างเพื่อให้เห็นสรีระได้ชัดเจน

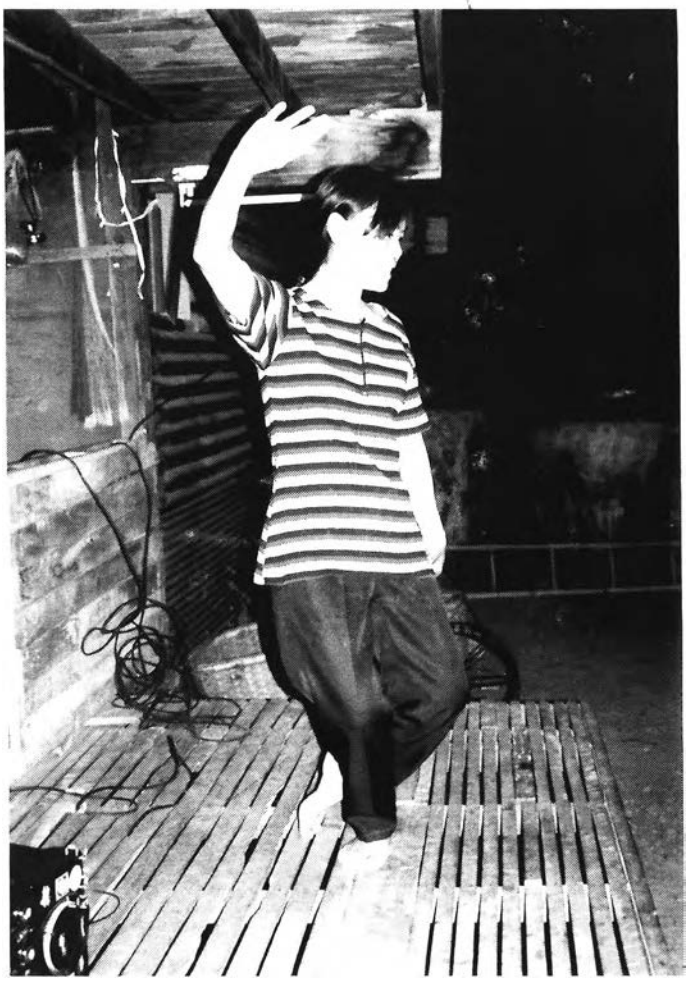

ภาพที่ 36 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัย

ภาพที่ 37 แสดงท่าฟ้อนศิลป์ชัย ซึ่งเป็นลักษณะการแตะเท้าวางหลัง

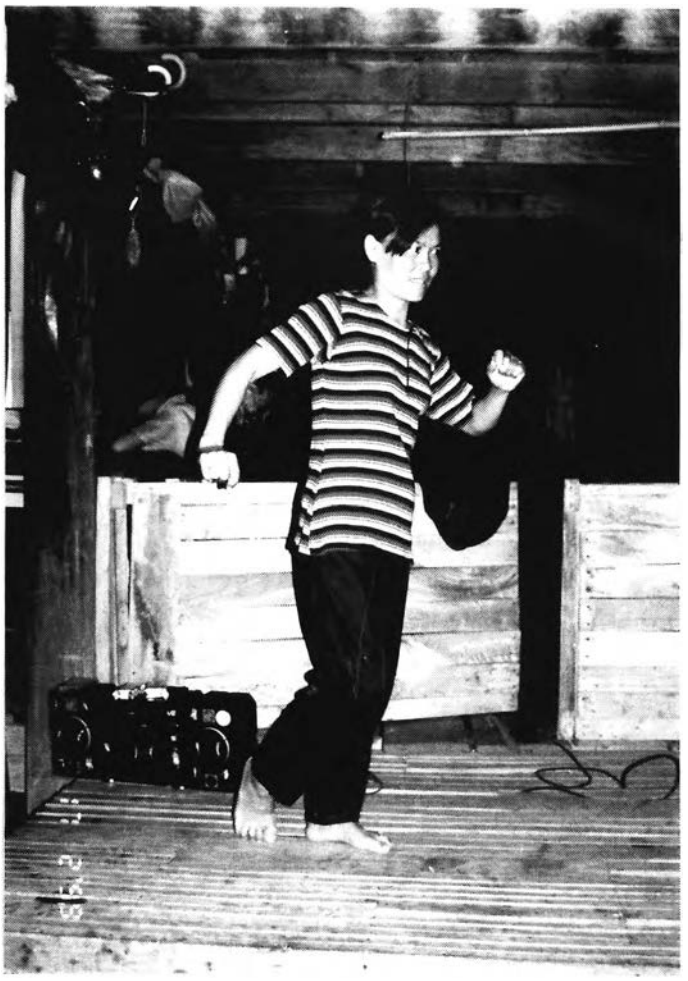

ภาพที่ 38 แสดงท่าเดินข้วง การสาธิตท่านี้แสดงให้เห็นถึงการกางแขนฟ้อน
ของผู้ฟ้อนอย่างชัดเจน ซึ่งการฟ้อนอีสานโดยทั่วไปจะไม่นิยมให้
ลำแขนและมืออยู่ใกล้กับลำตัว

จากการศึกษาท่าฟ้อนของคุณยวนใจ เพชรสงคราม พบว่ามีจำนวนท่าฟ้อนมากที่สุด ในจำนวนผู้สาธิตทั้ง 4 ท่าน กล่าวคือมีท่าฟ้อนทั้งหมดจำนวน 9 ท่า ดังนี้

1. ท่าม้ากระทืบโรง
2. ท่าเดิน
3. ท่าฟ้อนศิลป์ชัย
4. ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด
5. ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิดลักษณะนั่งหันด้านซ้ายและขวา
6. ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด ลักษณะยืนแตะ
7. ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิดหน้าตรง
8. ท่าฟ้อนศิลป์ชัยแตะเท้าวางหลัง
9. ท่าเดินข้วง

4.3 จำนวนท่าฟ้อน

จากการศึกษาท่าฟ้อนใช้วิธีการศึกษาจากการสาธิต จากภาพถ่ายและจากวีดีทัศน์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการบันทึกภาพไว้เมื่อคราวที่ไปรับชมการสาธิตการแสดงหมอลำกกขาขาว คณะ ช วาทะศิลป์ เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2542 และจากการชมการสาธิตการฟ้อนของหมอลำกกขาขาว คณะ ส จันทราภิรมย์ศิลป์ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2542 พบว่าท่าฟ้อนมีลักษณะใกล้เคียงกันมาก บุคคลที่ฟ้อนได้หลายท่า คือ คุณยวนใจ เพชรสงคราม เมื่อสอบถามศิลปินอาวุโสหลายท่านได้รับ คำตอบว่าเป็นการฟ้อนที่สมบูรณ์ที่สุดในบรรดาศิลปินทั้ง 4 ท่าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาโดยยึดท่าฟ้อนของคุณยวนใจ เพชรสงครามเป็นหลัก

คุณยวนใจ เพชรสงครามเป็นศิลปินหมอลำกกขาขาวคณะ ช วาทะศิลป์ รับบทบาทการแสดงเป็นสังข์ทอง ปัจจุบันประกอบอาชีพหมอลำอยู่กับคณะเพชรพระยืน จากการศึกษาการฟ้อนของคุณยวนใจ จากภาพถ่ายที่คุณยวนใจกรุณาแสดงท่าฟ้อนให้พบว่ามีอยู่ด้วยกัน 9 ท่า แต่เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาจากวีดีทัศน์การสาธิตการฟ้อนกกขาขาวโดยคุณยวนใจเป็นผู้สาธิตพบว่ามีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 11 ท่า แบ่งเป็นท่าที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน จำนวน 3 ท่า คือ

ท่าม้ากระทืบโรง

ท่าเดิน

ท่าเดินข้วง

ท่าที่มีกระบวนการใช้มือเหมือนกันแต่มีการใช้ส่วนล่างของร่างกายคือบริเวณตั้งแต่สะเอวลงมาถึงเท้าแตกต่างกันมีอยู่ทั้งหมด 8 ท่า คือ

ท่าฟ้อนศิลป์ชัย จำนวน 2 ท่า

ท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด จำนวน 6 ท่า

ในท่าที่แตกต่างกันเฉพาะส่วนนี้ผู้วิจัยจะใส่หมายเลขกำกับไว้ด้านหลังชื่อท่าตามลำดับการฟ้อนก่อนหลัง เช่น ท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1 หรือท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 2 เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้นผู้วิจัยจึงนำเสนอการอธิบายหัวข้อนี้ในรูปแบบของตาราง ดังนี้

ตารางแสดงลำดับการฟ้อนและการใช้สรีระร่างกายประกอบการฟ้อน

ลำดับท่าฟ้อน	ชื่อท่าฟ้อน	การใช้สรีระของร่างกายประกอบการฟ้อน				กริยาการเคลื่อนไหว
		การใช้มือ	การใช้เท้า	การใช้เข่า	การใช้สะโพก	
1.	ท่าม้ากระทืบโรง	มือทั้งสองข้างล้วงกระเป๋ากางเกง	ใช้จมูกเท้าข้างใดข้างหนึ่งตบลงที่พื้น	งอเข่าพอประมาณยืดขึ้นและย่อลงตามจังหวะตบเท้า	สะโพกตรง	ยืนอยู่กับที่
2.	ท่าเดิน	กำมือหลวม ๆ เคลื่อนไหวอยู่ระดับเอว	ก้าวเดินสลับขึ้นหน้าลงหลัง	ย่อและยืดเข่าตามจังหวะ	ส่ายสะโพกตามจังหวะเดิน	เคลื่อนไหวเดินขึ้นหน้า 4 จังหวะลงหลัง 4 จังหวะสลับไปเรื่อย ๆ
3.	ท่าฟ้อนศิลป์ชัย	มือตั้งวงบนและล่างสลับกันไปเรื่อย ๆ ทีละข้าง	เดินเตะเท้ามาข้างหน้าแล้ววางเท้าสลับกันไปเรื่อยๆ	ย่อและยืดเข่าตามจังหวะ	ส่ายสะโพกตามจังหวะเดิน	เดินขึ้นหน้าตลอด

(ต่อ)

ลำดับท่าฟ้อน	ชื่อท่าฟ้อน	การใช้สรีระของร่างกายประกอบการฟ้อน				กริยาการเคลื่อนไหว
		การใช้มือ	การใช้เท้า	การใช้เข่า	การใช้สะโพก	
4.	ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด 1	มือตั้งวงบนทั้งสองมือแล้วค่อยๆ ลดลงล่าง	ใช้เท้าข้างใดข้างหนึ่งวางข้างหน้าเต็มเท้าเปิดส้นเท้าหลัง	ย่อลงและบิดเข่าซ้ายขวาตามจังหวะ	สะโพกและเข่าขยับไปในทิศทางเดียวกัน	อยู่กับที่หน้าตรง
5.	ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด 2	มือตั้งวงบนทั้งสองมือแล้วค่อย ๆ ลดลงล่าง	วางเท้าข้างใดข้างหนึ่งเต็มเท้าเปิดส้นเท้าหลัง	นั่งคุกเข่าลงนั่งทับส้นเท้าเข่าทั้งสองไม่ติดพื้น	ขยับสะโพกซ้ายขวา	อยู่กับที่หน้าตรง
6.	ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด 3	มือตั้งวงบนทั้งสองมือแล้วค่อย ๆ ลดลงล่าง	ใช้จมูกเท้าแตะสลับซ้ายขวา	ยืนขึ้นเข่างอและยืดขึ้นตามจังหวะแตะเท้า	ขยับสะโพกซ้ายขวา	เดินแตะเท้าถอยหลังหน้าตรง

(ต่อ)

ลำดับท่าฟ้อน	ชื่อท่าฟ้อน	การใช้สรีระของร่างกายประกอบการฟ้อน				กริยาการเคลื่อนไหว
		การใช้มือ	การใช้เท้า	การใช้เข่า	การใช้สะโพก	
7.	ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด 4	ตั้งวงบนทั้งสองมือแล้วค่อย ๆ ลดลงล่าง	ก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งวางข้างหน้าเต็มเท้าเปิดส้นเท้าหลัง	งอเข่าแล้วบิดซ้ายขวาตามจังหวะ	สะโพกและเข่าขยับไปในทิศทางเดียวกัน	อยู่กับที่
8.	ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด 5	ตั้งวงบนพร้อมกันทั้งสองมือแล้วค่อย ๆ ลดลงล่าง	วางเท้าข้างใดข้างหนึ่งเต็มเท้าเปิดส้นเท้าหลัง	นั่งลงเข่าทั้งสองไม่ติดพื้น	นั่งทับส้นเท้า	บิดตัวไปทางด้านซ้ายและขวา
9.	ท่าศิลป์ชัยลงมาเกิด 6	ตั้งวงบนพร้อมกันทั้งสองมือแล้วค่อย ๆ ลดลงล่าง	ก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งวางเต็มเท้าบิดส้นเท้าหลัง	ย่อเข่าแล้วบิดซ้ายขวาตามจังหวะ	สะโพกและเข่าขยับไปในทิศทางเดียวกัน	หน้าตรงอยู่กับที่
10.	ท่าฟ้อนศิลป์ชัย	มือทั้งสองข้างสลับกันตั้งวงบนล่าง	แตะเท้าลงหลัง	ย่อเข่าและยืดตามจังหวะ	ขยับสะโพกซ้ายมา	หน้าตรงเดินแตะเท้าถอยหลัง

(ต่อ)

ลำดับท่าฟ้อน	ชื่อท่าฟ้อน	การใช้สรีระของร่างกายประกอบการฟ้อน				กริยาการเคลื่อนไหว
		การใช้มือ	การใช้เท้า	การใช้เข่า	การใช้สะโพก	
11.	ท่าเดินข้วง	กำปั้นมือหลวม ๆ ระดับอก	เดินแตะเท้า	ย่อเข่าขึ้นลงตามจังหวะ	ขยับสะโพกซ้ายขวา	เดินเป็นเส้นโค้งเข้าฉาก

การฟ้อนในตารางข้างต้นเป็นกระบวนการใช้สรีระในส่วนต่าง ๆ ประกอบการฟ้อน ผู้วิจัยยังไม่ได้กล่าวถึงในส่วนของรายละเอียดและกระบวนการเคลื่อนไหวประกอบการฟ้อน ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

4.4 การเคลื่อนไหวทางสรีระของร่างกายประกอบการฟ้อน

ในการฟ้อนประกอบการแสดงลำกกขาขาว จากการสังเกตพบว่าอวัยวะทุกส่วนต้องมีความสัมพันธ์กัน ไม่มีการกำหนดการใช้สรีระส่วนต่าง ๆ ประกอบการฟ้อนไว้เป็นแบบแผน หากใช้มือบนก็เหยียดเกือบสุดแขนจะเลยศีรษะมือล่างก็เหยียดเกือบสุดแขน เป็นต้น

ในหัวข้อนี้จะพรรณาถึงการฟ้อนของหมอลำกกขาขาวโดยใช้การนำเสนอด้วยวิธีการอธิบายภาพ ท่าฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในภาพเป็นท่าฟ้อนที่ผู้วิจัยศึกษาโดยละเอียดจากวีดีทัศน์ที่มีคุณยวนใจ เพชรสงคราม เป็นต้นแบบ แล้วใช้ผู้แสดงแบบที่ไม่มีพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์ไทยมาก่อนมาถ่ายภาพ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์บุษบงกช ผดุงญาติ ซึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาอังกฤษ ประจำอยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง โดยการบันทึกภาพอยู่ในความควบคุมของผู้วิจัย เมื่อบันทึกภาพแล้วนำมาเปรียบเทียบกับภาพถ่ายของต้นแบบมีความคล้ายคลึงกันมากจึงได้นำเสนอดังนี้

ภาพที่ 39 ชื่อท่าม้ากระทืบโรง

กระบวนการฟ้อนที่ ๑

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานกับลำตัว

แขน เหยียดตึง

มือ ทำท่าล้วงกระเป๋า

สะโพก บิดไปทางซ้ายพอประมาณ

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวไปข้างหน้า

ภาพที่ 40 ชื่อท่าม้ากระทืบโรง

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานกับลำตัว

แขน งอเล็กน้อย

มือ ทำท่าล้วงกระเป๋า

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง ตามจังหวะตบเท้า

เท้า ขวาตบตามจังหวะ

ภาพที่ 41 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 1

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขวากดลง

แขน ซ้ายงอตั้งฉากกับไหล่ แขนขวาเหยียดส่งหลัง

มือ ซ้ายจีบระดับแง่ศีรษะมือขวาจีบส่งหลัง

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 42 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 1

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขวากดลง

แขน ทั้งสองอยู่เหมือนเดิม

มือ ซ้ายเปลี่ยนเป็นตั้งวงระดับแง่ศีรษะมือขวาหงายมือ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวายกขึ้น เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 43 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 1

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขวากดลง

แขน อยู่ในท่าเดิม

มือ อยู่ในท่าเดิม

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 44 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 1

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน ขวางอตั้งฉากกับไหล่ แขนซ้ายเหยียดตึง

มือ ขวาจีบระดับแง่ศีรษะ มือซ้ายจีบส่งหลัง

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ซ้ายงอ

เท้า ซ้ายยกขึ้น เท้าขวาวางเต็มเท้า

ภาพที่ 45 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 1

กระบวนการฟ้อนที่ 5

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน อยู่ในลักษณะเหมือนท่าที่แล้ว

มือ ขวาตั้งวงสูง มือซ้ายหงายมือ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้า

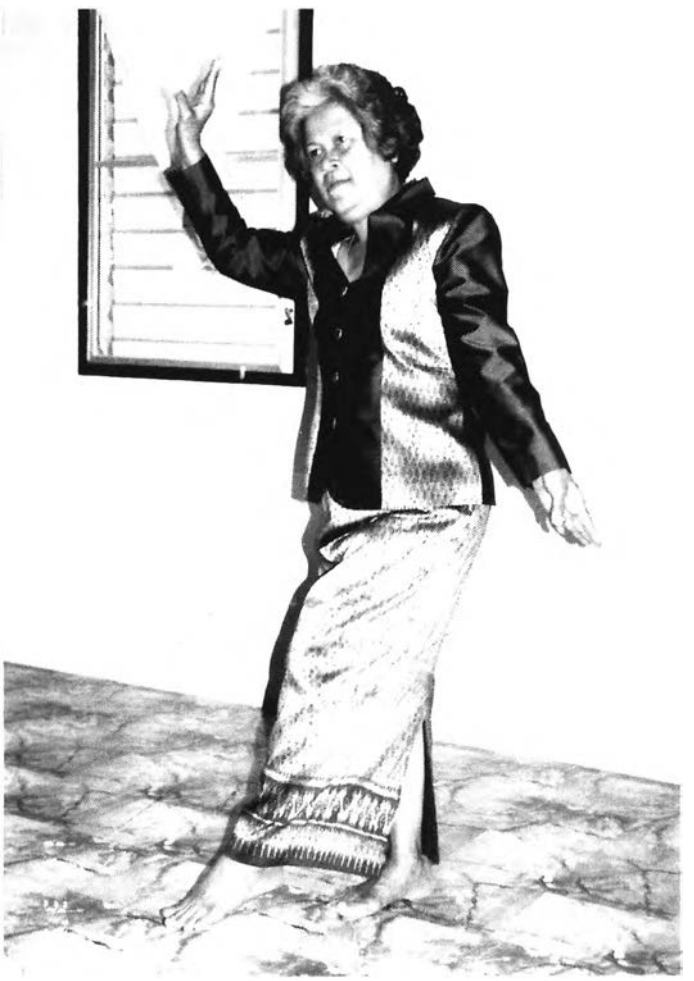

ภาพที่ 46 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 1

กระบวนการฟ้อนที่ 5 (แสดงภาพด้านข้าง)

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน อยู่ในลักษณะเหมือนท่าที่แล้ว

มือ ขวาตั้งวงสูง มือซ้ายหงายมือ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 47 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 1

กระบวนการฟ้อนที่ 6

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน อยู่ในลักษณะเดิมเหมือนท่าที่แล้ว

มือ อยู่ในลักษณะท่าที่แล้ว

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 48 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน งอทั้งสองข้าง

มือ จีบหงายระดับเอว

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า

ภาพที่ 49 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน ยกขึ้นเป็นวง

มือ ตั้งวงสูง

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า

ภาพที่ 50 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1

กระบวนการฟ้อนที่ 3 (ท่าอยู่ในลักษณะเดิมแต่มือทั้งสองลดลงมาเล็กน้อย)

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน ยกขึ้นเป็นวง

มือ ตั้งวงระดับใบหู

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า

ภาพที่ 51 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1

กระบวนการฟ้อนที่ 4 (ท่าอยู่ในลักษณะเดิมแต่มือทั้งสองลดลงมาระดับหน้าอก)

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน ยกขึ้นเป็นวง

มือ ตั้งวงระดับหน้าอก

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า

ภาพที่ 52 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1

กระบวนการฟ้อนที่ 5

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน ยกขึ้นเป็นวง

มือ มือทั้งสองข้างจีบคว่ำระดับสะโพก

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า

ภาพที่ 53 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1

กระบวนการฟ้อนที่ 6

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองหงายอยู่ข้างลำตัว

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า งอเล็กน้อย

เท้า ซ้ายยกขึ้น

ภาพที่ 54 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 1

กระบวนการฟ้อนที่ 7

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองหงายอยู่ข้างลำตัว

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า งอเล็กน้อย

เท้า วางเท้าขวาลงเปิดส้นเท้าหลัง

ภาพที่ 55 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 2

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอทั้งสองข้าง

มือ จีบทั้งสองข้าง

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า งอ

เท้า ขวาเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 56 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 2

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอทั้งสองข้าง

มือ มือตั้งวงสูง

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า งอ

เท้า ขวาเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 57 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 2

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอทั้งสองข้าง

มือ มือวงระดับไหล่

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า งอ

เท้า ขวาเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 58 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 2

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอทั้งสองข้าง

มือ มือตั้งวงระดับสะโพก

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า งอ

เท้า ขวาเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 59 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 2

กระบวนการฟ้อนที่ 5

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอทั้งสองข้าง

มือ จีบหงายทั้งสองข้างระดับสะโพก

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า งอ

เท้า ขวาเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 60 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 2

กระบวนการฟ้อนที่ 6

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอทั้งสองข้าง

มือ หงายมือทั้งสองข้าง

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า งอ

เท้า ขวาเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 61 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 3

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้นเล็กน้อย

แขน ทั้งสองโค้งงอ

มือ ทั้งสองจีบอยู่ระดับแง่ศีรษะ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 62 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 3

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน ทั้งสองงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองตั้งวงสูง

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าขวาวางเต็มเท้า

ภาพที่ 63 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 3

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน ทั้งสองงอเล็กน้อยอยู่ข้างลำตัว

มือ ทั้งสองตั้งวงระดับเอว

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ภาพที่ 64 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 3

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน เหยียดตึงทั้งสองข้าง

มือ ทั้งสองจีบคว่ำ

สะโพก ขนานลำตัว

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าบิดส้นเท้า

ภาพที่ 66 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 3

กระบวนการฟ้อนที่ 5

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน ทั้งสองงอเล็กน้อย

มือ ทั้งสองหงายออกข้างลำตัว

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้าเท้าซ้ายเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 67 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน ทั้งสองงอเล็กน้อย

มือ ทั้งสองจีบหงายระดับชายพก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าขวาวางเต็มเท้า

ภาพที่ 68 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้นเล็กน้อย

แขน ทั้งสองโค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองตั้งวงสูง

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าขวาวางเต็มเท้า

ภาพที่ 69 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน ทั้งสองงอระดับเอว

มือ ทั้งสองตั้งวงระดับหน้ าอก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าขวาวางเต็มเท้า

ภาพที่ 70 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน เหยียดตึง

มือ ตั้งวงระดับชายพก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าขวาวางเต็มเท้า

ภาพที่ 71 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 5

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน โค้งงอระดับไหล่

มือ ตั้งวงระดับหน้าอก

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า ข้างขวาเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 72 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 6

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน โค้งงอระดับไหล่

มือ ตั้งวงระดับหน้าอก

สะโพก บิดไปทางซ้าย วางก้นบนส้นเท้าขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า ข้างขวาเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 73 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 7

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน โค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองจีบคว่ำลง ระดับสะโพก

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า ข้างขวาเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 74 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 4

กระบวนการฟ้อนที่ 8

ศีรษะ ตรง

ไหล่ ขนานลำตัว

แขน โค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองหงายมือ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า ข้างขวาเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 75 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้นเล็กน้อย

แขน โค้งงอระดับไหล่

มือ จีบคว่ำระดับแง่ศีรษะ

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 76 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้นเล็กน้อย

แขน โค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองตั้งวงสูงระดับแง่ศีรษะ

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 77 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายลดลง

แขน เหยียดตึง

มือ จีบคว่ำข้างลำตัว

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 78 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้นเล็กน้อย

แขน โค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองหงายมือ

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ซ้ายอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าขวาเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 79 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 5

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ทั้งสองยกขึ้น

แขน ทั้งสองโค้งงอระดับไหล่

มือ จีบคว่ำระดับแง่ศีรษะ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ขวาอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 80 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 6

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ทั้งสองยกขึ้น

แขน ทั้งสองโค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองตั้งวงสูงระดับแง่ศีรษะ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ขวาอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 81 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 7

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ทั้งสองยกขึ้น

แขน ทั้งสองโค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองจีบส่งหลัง

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ขวาอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 82 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5

กระบวนการฟ้อนที่ 8

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ทั้งสองยกขึ้น

แขน ทั้งสองโค้งงอระดับไหล่

มือ ทั้งสองหงายมือ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ทั้งสองงอ

เท้า ขวาอยู่หน้าวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดส้นเท้าทำท่าคุกเข่า

ภาพที่ 83 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองจีบระดับชายพก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าหลังเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 84 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองจีบตั้งวงสูง

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าหลังเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 85 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองตั้งวงระดับอก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าหลังเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 86 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองตั้งวงระดับชายพก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าหลังเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 87 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6

กระบวนการฟ้อนที่ 5

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองจีบคว่ำระดับชายพก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าหลังเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 88 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6

กระบวนการฟ้อนที่ 6

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ซ้ายกดลง

แขน งอระดับเอว

มือ ทั้งสองหงายระดับสะโพกข้างลำตัว

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้าเปิดส้นเท้า เท้าหลังเปิดส้นเท้า

ภาพที่ 89 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขวากดลง

แขน ซ้ายงอระดับไหล่ แขนขวางอระดับเอว

มือ ซ้ายจีบระดับแง่ศีรษะ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

ภาพที่ 90 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2

กระบวนการฟ้อนที่ 2

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขวากดลง

แขน ซ้ายงอระดับไหล่ แขนขวางอระดับเอว

มือ ซ้ายตั้งวงสูง มือขวาหงายมือ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

ภาพที่ 91 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้น

แขน ขวาโค้งงอระดับไหล่ แขนซ้ายอยู่บ้างลำตัว

มือ ขวาจีบระดับแง่ศีรษะ มือซ้ายจีบระดับสะโพก

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

ภาพที่ 92 ชื่อท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้น

แขน ขวาโค้งงอระดับไหล่ แขนซ้ายอยู่บ้างลำตัว

มือ ขวาตั้งวง ซ้ายหงายมือ

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

ภาพที่ 93 ชื่อท่าเดินข้วง

กระบวนการฟ้อนที่ 1

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขวายกขึ้น

แขน ขวางออยู่ข้างลำตัว แขนซ้ายยกขึ้นระดับหน้าอก

มือ ทั้งสองข้างกำ

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

ภาพที่ 94 ชื่อท่าเดินข้วง

กระบวนการฟ้อนที่ 2 (สลับท่ารำตรงกันข้าม)

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ขวายกขึ้น

แขน ขวางออยู่ข้างลำตัว แขนซ้ายยกขึ้นระดับหน้าอก

มือ ทั้งสองข้างกำ

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

ภาพที่ 95 ชื่อท่าเดินข้วง

กระบวนการฟ้อนที่ 3

ศีรษะ เอียงซ้าย

ไหล่ ขวายกขึ้น

แขน ทั้งสองงอเล็กน้อย

มือ ทั้งสองข้างกำ

สะโพก บิดไปทางขวา

เข่า ย่อลง

เท้า ขวาก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

ภาพที่ 96 ชื่อท่าเดินข้วง

กระบวนการฟ้อนที่ 4

ศีรษะ เอียงขวา

ไหล่ ซ้ายยกขึ้น

แขน ทั้งสองงอ

มือ ทั้งสองข้างกำ

สะโพก บิดไปทางซ้าย

เข่า ย่อลง

เท้า ซ้ายก้าวหน้า เปิดส้นเท้า

จากการอธิบายการฟ้อนทั้งหมดที่ผ่านมาเมื่อนำมาศึกษาโดยละเอียดพบว่า ในการฟ้อนในแต่ละครั้งอวัยวะทุกส่วนตั้งแต่ศีรษะจรดเท้ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อวัยวะทุกส่วนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการฟ้อนแทบทั้งสิ้น เช่น

การใช้ศีรษะประกอบการฟ้อน จะต้องมีความสัมพันธ์กับการใช้ไหล่ ศีรษะและลำคอจะต้องไม่ฝืนหรือเกร็งไว้ จะต้องปล่อยให้เป็นธรรมชาติ

การใช้ไหล่ มีการตีไหล่ทั้งสองข้างไปข้างหน้าสลับซ้ายขวาพร้อมกับจังหวะและทำนองเพลง เป็นการตีไหล่ที่รุนแรงมากเมื่อเปรียบเทียบกับการฟ้อนรำในการแสดงนาฏศิลป์ไทย

การใช้ลำตัว มีการใช้ลำตัวเอนไปข้างหลังเป็นส่วนใหญ่ในลักษณะเอนเฉียง ๆ ไปด้านหลัง ส่วนการเอนตัวไปด้านข้างตรง ๆ ซ้ายขวาก็ปรากฏพบเห็นบ้างแต่เป็นส่วนน้อย

การใช้ลำแขน มีการใช้ลำแขนทั้งสองข้าง ยกขึ้นคล้ายกับการตั้งวงในนาฏศิลป์ไทย แต่ระดับที่ยกไม่มีการกำหนดไว้ว่าอยู่ในระดับใด หากแต่เป็นการยกเกือบสุดแขน แต่ไม่ถึงกับตึงข้อศอก ถึงแม้จะเลยศีรษะก็ไม่จำกัด บางครั้งก็มีการลดลงอยู่ข้างลำตัว ซึ่งก็มีการลดลงจนเกือบแขนเช่นเดียวกัน ในการฟ้อนของหมอลำกกขาขาวพบว่าไม่นิยมส่งแขนไปด้านหลัง และยกแขนขึ้นตรง ๆ ด้านข้าง แต่ที่พบมากเป็นการยกแขนในลักษณะ 45 องศาของหน้าตรงและข้างลำตัว

การใช้มือ จากการศึกษาพบว่าผู้แสดงเริ่มต้นฟ้อนโดยยกมือขึ้นข้างบนเลยระดับศีรษะเกือบสุดแขนแล้วค่อยลดมือลงต่ำในลักษณะเกือบสุดแขนเช่นกัน มีการหักข้อมือเข้าหาลำแขนทั้งสองข้างคล้ายกับการจีบ และการตั้งวงตามแบบนาฏศิลป์ไทย การตั้งวงนิยมส่งแขนให้เป็นเส้นโค้งเลยศีรษะไม่นิยมให้ข้อศอกงอเป็นเหลี่ยมแบบศิลปการแสดงโนราของภาคใต้ ส่วนการจีบใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้หักเข้าหากันแต่ไม่ถึงกับติดกันนิ้วที่เหลือกรีดออกให้ตึง ใช้วิธีการหมุนข้อมือเมื่อต้องการเปลี่ยนเป็นตั้งวงหรือจีบ

การใช้สะโพกเป็นการใช้สะโพกโดยอิสระ การใช้สะโพกในการแสดงลำกกขาขาวถือว่าเป็นจุดเด่นของการแสดงเลยทีเดียว หากผู้แสดงคนใดส่ายสะโพกเก่ง ๆ ก็จะเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม การใช้สะโพกมีการยกสะโพกขึ้นทั้งซ้ายและขวาเป็นลักษณะตั้งใจที่จะยกและยกให้สูงและให้ชัดเจนที่สุด

การใช้เข่า สามารถแบ่งออกตามลักษณะการปฏิบัติได้เป็น 2 ประเภท คือ

การย้อน คือ การยืดและงอเข่าขึ้นลงตามจังหวะเพลงพร้อมกับการก้าวเท้าหรือการเตะเท้า ให้มีความสัมพันธ์กัน

การบิดเข่า คือ การบิดเข่าไปทางซ้ายและขวาในจังหวะที่รุนแรง ประกอบการเตะเท้าข้างใดข้างหนึ่งไปข้างหน้า แล้ววางลงเต็มเท้าปฏิบัติสลับซ้ายขวาไปเรื่อย ๆ บางครั้งก็มีการก้าวเท้าไปข้างหน้าเฉย ๆ แล้วก็บิดเข่าพร้อมกับบิดตัวไปทางซ้ายและขวาด้วย ในการบิดเข่าจะต้องปฏิบัติพร้อม ๆ กับการตีไหล่บิดสะโพก และบิดตัวด้วย

การใช้เท้ามีการวางเท้าไปข้างหน้าโดยไม่มีการกำหนดเป็นแบบแผนว่าจะวางเท้าใดก่อนหลัง มีการเตะเท้าไปข้างหน้าโดยไม่เกร็งปลายเท้าแต่เป็นการเตะคล้ายกับการเตะวัตถุเบา ๆ นอกจากนั้นยังมีการแตะเท้าโดยใช้จมูกเท้า มีการแตะเท้าด้านหน้า และด้านข้างด้วย

จากคำอธิบายข้างต้นผู้ที่สนใจจะต้องดูภาพประกอบด้วย (ภาพที่ 97 ถึงภาพที่ 123) เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ภาพที่ 97 ลักษณะการใช้มือล้วงกระเป๋าที่ปรากฏอยู่ในท่าม้ากระทืบโรง

สาธิตท่าฟ้อนโดย นางบุษบงกช ผดุงญาติ
บันทึกภาพโดย นายสุขสันติ แวงวรรณ
เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2542

ภาพที่ 98 แสดงลักษณะการจีบมือล่าง นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จะไม่ติดกัน มีการหักข้อมือเข้าหาลำแขน

ภาพที่ 99 แสดงลักษณะการจีบมือข้างลำตัว

ภาพที่ 100 แสดงการจีบมือบน สังเกตดูจะมีการเหยียดลำแขนจนสุดแขน

ภาพที่ 101 แสดงลักษณะการจีบมือข้างลำตัวมือเดียวมีลักษณะ
คล้ายการจีบส่งหลังตามแบบนาฏศิลป์ไทย

ภาพที่ 102 แสดงลักษณะการจีบมือพร้อมกันทั้งสองข้าง
สังเกตการจีบนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้จะไม่ติดกัน
มีการหักข้อมือเข้าหาลำแขนคล้ายกับการรำ
ตามแบบนาฏศิลป์ไทย

ภาพที่ 103 แสดงลักษณะการตั้งวงบนมือเดียว มีการเก็บหัวแม่มือ
คล้ายกับการรำตามแบบนาฏศิลป์ไทย

ภาพที่ 104 แสดงลักษณะการตั้งวงบนมือเดียว สังเกตการตั้งวงเกือบจะเป็นเหลี่ยม
ซึ่งพบเห็นบ้างเป็นบางโอกาส

สาธิตท่าฟ้อนโดย นางเคน แก้วแสนไชย
บันทึกภาพโดย นายสุขสันติ แวงวรรณ
เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542

ภาพที่ 105 แสดงลักษณะการส่งแขนไปด้านข้างแต่ไม่จีบ

ภาพที่ 106 แสดงการตั้งวงบนสองมือซึ่งมือทั้งสองข้างจะสูงเกินระดับศีรษะ

ภาพที่ 107 แสดงลักษณะการตั้งวงกลาง มือทั้งสองจะลดลงมาอยู่ประมาณ
ระดับปาก แต่ในบางครั้งก็ปรากฏว่าอยู่ตรงระดับไหล่หรือหน้าอก ก็มี

ภาพที่ 108 แสดงลักษณะการตั้งวงล่าง มือทั้งสองจะลดลงมาอยู่ระดับเอว ไม่นิยมให้มือเข้ามาชิดลำตัวคล้ายกับการตั้งวงล่างตามแบบนาฏศิลป์ไทย

ภาพที่ 109 แสดงลักษณะการหงายมือ ปรากฏในท่าฟ้อน “ศิลป์ชัยลงมาเกิด”

ภาพที่ 110 แสดงลักษณะการบิดเข่าไปทางขวา

ภาพที่ 111 แสดงลักษณะการบิดเข่าไปทางซ้าย สังเกตในการบิดเข่าจะต้อง
มีการเอียงตัว เอียงศีรษะ และกดไหล่ไปด้วยจึงจะดูสัมพันธ์กัน

ภาพที่ 112 แสดงลักษณะการก้าวเท้า ในภาพเป็นการก้าวเท้าซ้ายวางข้างหน้าเต็มเท้า เปิดส้นเท้าหลัง

ภาพที่ 113 แสดงลักษณะการนั่งและวางเท้าในการแสดงหมอลำกกขาขาว พบว่ามีการนั่งฟ้อนในลักษณะนี้แต่ไม่นิยมวางเข่าลงติดกับพื้น แต่นิยมนั่งลงบนส้นเท้าข้างใดข้างหนึ่ง ในภาพเป็นการวางเท้าซ้ายเต็มเท้าและนั่งทับส้นเท้าขวา

ภาพที่ 114 แสดงลักษณะการนั่งฟ้อนโดยมีเท้าขวาอยู่ข้างหน้านั่งทับส้นเท้าซ้าย

ภาพที่ 115 แสดงลักษณะการยกเท้าด้านหลังในการยกเท้าลักษณะนี้จะต้องมีความต่อเนื่องกับการเตะเท้าในภาพถัดไป

ภาพที่ 116 แสดงลักษณะการเตะเท้าที่ต่อเนื่องจากภาพที่ผ่านมา
สังเกตว่าไม่มีการดันปลายนิ้วขึ้นข้างบน แต่เป็นการ
เตะเท้าไปตรงคล้ายกับเตะวัตถุ

ภาพที่ 117 แสดงการแตะเท้าด้านหน้า ใช้วิธีการแตะด้วยจมูกเท้าไม่มีการดันปลายนิ้วเท้า

ภาพที่ 118 แสดงการแตะเท้าด้านข้าง ซึ่งเกือบจะเป็นการแตะเท้าด้านหลัง
เป็นการเปิดส้นเท้าแบบสุดสุด

ภาพที่ 119 แสดงลักษณะการแตะเท้าด้านหลัง

ภาพที่ 120 แสดงลักษณะการยกสะโพก โดยมีการทิ้งตัวไปด้านตรงข้าม
เพื่อให้สะโพกลอยขึ้นให้มากที่สุดนอกนั้นยังมีการเขย่งเท้า
เพื่อช่วยส่งสะโพกให้ดูชัดเจนขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ 121 แสดงลักษณะการยกสะโพกด้านซ้าย

ภาพที่ 122 แสดงลักษณะการนั่งแล้วยกสะโพกด้านซ้าย

ภาพที่ 123 แสดงลักษณะการนั่งแล้วยกสะโพกด้านขวา

4.5 สรุป

ในการแสดงลำกกขาขาวในอดีตใช้การเดินทางด้วยเท้า และแบกอุปกรณ์การแสดงไปเอง มีขั้นตอนการแสดงประกอบไปด้วย

ขั้นก่อนแสดง

ขั้นทำการแสดง

ขั้นหลังจากแสดง

ขั้นก่อนแสดงเป็นขั้นตอนเตรียมความพร้อมในส่วนต่าง ๆ เช่น ด้านฉาก เวที แสง เสียง การแต่งกาย การตั้งคายอ้อ

ขั้นทำการแสดง ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงกล่าวนำ

ช่วงดำเนินเรื่อง

ช่วงสรุปลำลา

ช่วงกล่าวนำก็จะเริ่มจากพิธีกรพูดทักทายผู้ชมและเชื้อเชิญให้มาชมการแสดงเป็นสัญญาณบอกว่าหมอลำจะเริ่มทำการแสดงแล้ว จากนั้นก็เป็นการแสดงระบำ (พ.ศ. 2500) หรือเป็นการเต้นโชว์ (พ.ศ. 2515)

ช่วงดำเนินเรื่องช่วงนี้จัดได้ว่าเป็นหัวใจของการแสดง ผู้แสดงแต่ละคนก็จะทยอยออกมาแสดงบทบาทของตนตามที่ได้รับมอบหมายในท้องเรื่องสังข์ศิลป์ชัยซึ่งดำเนินการแสดงจนรุ่งเช้า

ช่วงสรุปลำลา พิธีกรจะให้คติสอนใจ โดยยึดเอาพุทธสุภาษิตเป็นหลัก เพื่อแสดงให้เห็นผลกรรมของคนที่กระทำความชั่วจากนั้นก็เป็นการลำลาและอวยพรให้กับผู้ชม

ขั้นหลังจากแสดง ผู้แสดงทุกคนจะทำการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้เรียบร้อยเพื่อเตรียมตัวเดินทางกลับ หรือหากมีงานติดต่อกันก็เดินทางไปแสดงต่อ

ในการแสดง หมอลำกกขาขาวสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดคือ การฟ้อนของพระเอก การฟ้อนมีทั้งหมด 11 ท่า แบ่งเป็นการฟ้อนที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้งการใช้มือและเท้าจำนวน 3 ท่า กระบวนการฟ้อนก็ใช้มือเหมือนกันแต่ใช้สรีระร่างกายช่วงล่างไม่เหมือนกันจำนวน 8 ท่า ดังนี้

1. ท่าม้ากระทืบโรง	1 ท่า
2. ท่าเดิน	1 ท่า
3. ท่าเดินข้วง	1 ท่า
4. ท่าฟ้อนศิลป์ชัย	2 ท่า
5. ท่าฟ้อนศิลป์ลงมาเกิด	6 ท่า

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าในการฟ้อนประกอบการแสดงหมอลำกกขาขาวท่าฟ้อนกับการลำและดำเนินเรื่องไม่มีความสัมพันธ์กัน ท่าฟ้อนแต่ละท่าไม่มีความหมายเกี่ยวพันกับกลอนลำหากแต่เป็นการฟ้อนประกอบจังหวะเพื่อให้เกิดความสวยงามและเป็นแรงจูงใจไม่ให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่ายในขณะรับชมการแสดงนั่นเอง